

T.B.M.M.
HALKLARIN DEMOKRATİK PARTİSİ
Grup Başkanlığı

Sayı: 16495
Tarih: 21-02-2022

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI'NA

Ceza Muhakemesi Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi gerekçesi ile birlikte sunulmuştur. 21.02.2022

Meral DANIŞ BEŞTAŞ
HDP Grup Başkanvekili
Siirt Milletvekili

H.Saruhan OLUÇ
HDP Grup Başkanvekili
İstanbul Milletvekili

TBMM BAŞKANLIĞI	
Tali Komisyon	Plan ve Bütçe
Esas Komisyon	Adalet
Tarih: 22 Şubat 2022	Esas No: 2/4203

T B M M
KANUNLAR ve KARARLAR BSK.LIGI
21 Subat 2022
Numara:

T B M M
GENEL EVRAK
21 Subat 2022
No. 970499
EBYS'ye AKTARILMIŞTIR

GENEL GEREKÇE

Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluş anlaşması olan Lozan Barış Antlaşması'nın, III. Bölümünde kültürel hakların korunmasına ilişkin hükümler yer almaktadır. Bu hükümlerin bir kısmı Türkiye'deki "müslüman olmayan" azınlıklarının korunmasına yönelik olmakla birlikte; bazı hükümleri, aralarında Kürtlerin de bulunduğu "gayrimüslim azınlık" statüsünde olmayan, farklı kültürlerin haklarını da güvence altına almaktadır. Lozan Anlaşması'nın 39'uncu maddesinin 4'üncü fıkrasının tam metni şöyledir: "Herhangi bir Türk uyruğunun, gerek özel gerekse ticaret ilişkilerinde, din, basın ya da her çeşit yayın konularıyla açık toplantılarında, dilediği bir dili kullanmasına karşı hiçbir kısıtlama konulmayacaktır." Bu fıkra, bütün Türk yurttaşlarına istedikleri herhangi bir dili, herhangi bir yerde ve herhangi bir zamanda kullanma hakkını vermektedir. Bu fıkranın hak sahibi kıldığı kişiler bütün yurttaşlardır; bunun pratikteki karşılığı ise "anadili Türkçe olmayan yurttaşlardır."

Lozan Anlaşması'nın 39'uncu maddesinin 5'inci fıkrasının tam metni de şöyledir: "Devletin resmi dili bulunmasına rağmen, Türkçe'den başka bir dil konuşan Türk uyruklarına, mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri bakımından uygun düşen kolaylıklar sağlanacaktır." Bu fıkroda "gayrimüslim azınlıkların" haklarından farklı olarak, anadili Türkçe olmayan tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının mahkemede kendi dillerini kullanmalarına olanak tanınmıştır. "Devletin resmî dili bulunmasına rağmen" tanımlamasıyla da "resmi dilin" diğer dillerin kullanımına engel olmaması gerektiğine işaret edilmiştir.

Madde 39/5 hükmü, 12 Eylül askerî darbe rejimi başta olmak üzere Türkiye'de zaman zaman ihlal edilmiş olmakla birlikte, hiçbir biçimde değiştirilemez. Çünkü yine Lozan Barış Antlaşması'nın 37. maddesi hükmüyle Türkiye, Madde 39'un da arasında bulunduğu kimi Lozan maddelerini hiçbir biçimde değiştirmemeyi çok kesin ifadelerle taahhüt etmiştir.

Lozan Barış Antlaşması, 23 Ağustos 1923 tarih ve 340 sayılı *Lozan Sulh Muahednamesinin Kabulüne Dair Kanunla* Türk mevzuatına dâhil edilmiştir. Anlaşmanın 39/5 inci maddesi, kendisiyle çelişebilecek iç mevzuat hükümleri bulunduğu takdirde onlar üzerinde üstünlük sahibidir, ancak Lozan Antlaşması'nın 37. Maddesi hükmü, temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir hüküm olması nedeniyle iç mevzuata üstündür. Çünkü Anayasa'nın 90'ıncı madde hükmü, "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır." şeklindedir.

Hal böyleyken, CMK 202 bu kuralları ihlal ederek mahkeme önünde Türkçeden başka bir dille konuşma hakkını "kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dille" şartına bağlaya gelmiş, yargıçlara mahkeme önündeki kişilerin Türkçe bilgisini öznel ölçülerle ölçme ve tercih ettiği dili konuşmaktan mahrum bırakma gücü vermiştir.

Düzenleme mahkeme önündeki kişilerden "*Meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmeyenler*" için savunmanın her aşamasında tercümandan yararlanmaya bir kısıtlama getirmezken -ve getirmemesi gerekirken- "*Meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilen sanıklara*" tercümandan yararlanma hakkını yalnızca iki kez, iddianame ve esas hakkındaki mütalaanın okunmasından sonra tanımaktadır. Bu eşitsizliğin anlaşılabilir ve kabul edilebilir bir yanı olmadığı gibi, mahkeme önündeki kişinin "kendini daha iyi ifade edebileceği" dili

kullanmaktan, yargılamanın ve soruşturmanın diğer aşamalarında mahrum bırakılması AİHS'nin 6. Maddesi'nin ihlalidir.

Çağdaş hukuk kuralları ve evrensel ilkeler dikkate alındığında; ana dilde savunma hakkının adil yargılanma hakkının ayrılmaz bir parçası olduğu, kişinin kendini en rahat hissettiği şekilde savunması, savunma yaparken kullanacağı dili seçmekte serbest olduğu ve bu tercihlerinin mahkemelerce sorgulanmaması gerekir. Anadilde savunma hakkını ise kişinin mahkemede kullanılan dili anlayıp anlamadığına bakılmaksızın, mahkemede kendi anadilini kullanması olarak tanımlayabiliriz. Her ne kadar Ceza Muhakemesi Kanununda tercüman hakkına ilişkin düzenlemeler hüküm altına alınmışsa da bu hükümler ceza yargılamasında kişilere anadilde savunma hakkını tam olarak sağlayamamaktadır. Özellikle de düzenlemenin sanığa tanınan imkanın sadece kovuşturma evresinin bazı işlemlerine yönelik tanınması, sadece sözlü işlemlerde kullanılabilmesi, tercüman ücretinin Devlet tarafından karşılanmaması, hakkın kötüye kullanılması anlamında hakime takdir yetkisi verilmesinin keyfi uygulamalara yol açma ihtimali ile eksik ve yetersizdir. Adil bir yargılanmadan bahsedebilmemiz için söz konusu imkanın, yargılamanın tüm aşamaları ile sözlü ve yazılı savunmada tanınması gerekip tercüman ücretinin Devlet tarafından karşılanması, hakkın kullanılmasında hakime takdir yetkisi verilmeyip kararın sanığa bırakılması gerekmektedir.

Yargılamada taraflara anadilde savunma hakkı sağlamak adalete ulaşmanın bir yolu olup buna imkan vermeden ağır sonuçlara hükmedilmesi adil yargılanma hakkına aykırı düştüğü gibi bu hakkın tanınmaması nedeniyle sürüncemede kalan davalar, makul sürede yargılanma hakkını da ihlal edebilecektir.

MADDE GEREKÇELERİ

MADDE-1: Anadilde savunma hakkının kullanımına açıklık getirilerek, mevcut hukuksuzluğun ve uygulamadaki keyfiyetin önlenmesi amaçlanmıştır.

MADDE-2: Bu hüküm yürütme maddesidir.

MADDE-3: Bu hüküm yürürlük maddesidir.

CEZA MUHAKEMESİ KANUNUNDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASI HAKKINDA KANUN TEKLİFİ

MADDE-1: 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 202 inci maddesinin 1 inci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Samk veya mağdura talebi üzerine kendi tercih ettiği tercüman aracılığıyla yargılamanın soruşturma ve kovuşturma aşamalarında savunmaya yönelik hususlar tercüman vasıtasıyla tercih ettiği dilde anlatılır.

Üçüncü fıkrasının ikinci cümlesi madde metninden çıkarılmıştır.

4 üncü fıkrasının b bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir ve b bendindeki son cümle madde metninden çıkarılmıştır.

"Kişi yargılamanın tüm aşamalarında savunmasını tercih ettiği dilde sözlü ve yazılı olarak yapar. Bu tercümanın giderleri Devlet Hazinesince karşılanır. "

MADDE-2: Bu kanunu Cumhurbaşkanı yürütür.

MADDE-3: Bu kanun yayımlandığı tarihte yürürlüğe girer.